

12. Мицик Л. М. Формування європейських ціннісних орієнтацій як чинник євроінтеграції системи вищої освіти України / Л. М. Мицик // Наук. зап. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 3. – С. 7 – 13.
13. Особливості формування світогляду студентської молоді: Методичні рекомендації / Укл. В. О. Долгих, Ю. Д. Руденко, В. І. Шпак. – К. : ІЗМН, 1997. – 36 с.
14. Погорелова С. М. Інноваційні підходи щодо вдосконалення виховного процесу в Харківському гуманітарно-педагогічному інституті / С. М. Погорелова, В. А. Тетьоркіна, Л. І. Прокопенко // Наукові записки. – 2007. – № 3. – С. 63 – 66.
15. Сергієнко В. Проблеми виховання студентської молоді / Валентина Сергієнко, Віктор Костін // Вища школа. – 2010. – № 7 – 8. – С. 75 – 79.
16. Серёгина Г. А. Модельное представление о личности выпускника педагогического вуза / Г. А. Серёгина // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 1 – С. 51 – 53.
17. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494>.
18. Трухачев В. И. Система воспитательной работы в вузе: традиции качества / В. И. Трухачев, С. И. Тарасова, Е. В. Хохлова, О. Н. Федиско // Высшее образование в России. – 2010. – № 10. – С. 72 – 79.

УДК 378.017.4:78”18”

Тупікова Г. А.,
аспірантка Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ХІХ СТОЛІТТІ

У статті розглядається виховання патріотизму студентської молоді через твори українського музичного мистецтва в період перебування у складі Росії та Австро-Угорщини.

Ключові слова: патріотичне виховання, студенти, вищі навчальні заклади, музичне мистецтво.

Тупікова Г. А. Патриотическое воспитание студентов на основе украинского музыкального искусства в XIX веке. В статье рассматривается воспитание патриотизма студенческой молодежи через произведения украинского музыкального искусства в период пребывания в составе России и Австро-Венгрии.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, студенты, вузы, музыкальное искусство.

Tupikova G. Patriotic education of students on the basis of Ukrainian musical art in the nineteenth century. In the article the patriotic education of students through the work of Ukrainian music during their stay within Russia and Austria-Hungary.

Key words: patriotic education, students, universities, music art.

Проблема патріотичної вихованості є сьогодні в Україні однією з найактуальніших у сфері освітнього, культурного та суспільно-політичного життя.

Прогресивні діячі минулого залишили безцінний спадок з виховання патріотизму в студентській молоді засобами мистецтва, в тому числі й українського музичного мистецтва. Якщо ми бажємо виховати у підростаючого покоління почуття гідності, честі, відповідальності, готовності до активної громадянської діяльності, ми повинні розкрити істинні цінності українського народу, історичне та культурне минуле. Вивчення діяльності вищих навчальних закладів і провідних діячів освіти з визначеної теми з метою формування в сучасній молоді наступності поколінь, національної гордості та успадкування кращих прикладів з виховання патріотизму є **метою цієї статті.**

Ідеї патріотичного виховання молоді засобами мистецтва знаходимо у вітчизняних дослідників: Т. Анікіної, Г. Ващенко, О. Гевко, М. Дубини, Ю. Руденко, О. Стьопіної, Г. Шевченко; зарубіжних педагогів-дослідників Е. Зальвюрка, Ю. Лангбена, К. Ланге, А. Ліхтварка та ін.

Важливе значення для вивчення історичного аспекту патріотичного виховання студентів за допомогою українського музичного мистецтва мають дослідження О. Васильєвої, В. Герасимчук, О. Конової, О. Михайличенка, Н. Мозгової, О. Рудницької, М. Черепаніна, Н. Філіпчук.

Як відомо, ХІХ століття відіграло особливу роль у розвитку патріотичної свідомості українського народу, тому вважаємо за необхідне вивчити музично-патріотичну діяльність студентів на східноукраїнських і західноукраїнських землях цього періоду. Східна Україна, яка знаходилася під владою російської монархії, охоплювала землі лівобережної, слобідської, правобережної України та регіони на півдні, Західна Україна підпорядковувалась Австро-Угорській імперії.

За дослідженням О. Рудницької, «мистецькі дисципліни викладалися майже в усіх навчальних закладах України, що сприяло духовному розвитку учнів, формуванню їхньої загальної та художньої культури» [11, с. 129]. Орієнтація на високий рівень викладання мистецтв була характерною для всіх гімназій, як відомо зі слів сучасників [11, с.130]. Як наслідок, велика кількість вихованців навчальних закладів знала музичну грамоту. У другій половині ХІХ ст. – на початку ХХ ст. предмети музично-теоретичного циклу викладалися в братських школах, цехових організаціях, університетах, гімназіях, семінаріях, інститутах [11, с. 135].

Захоплювалась тогочасна молодь і музичним мистецтвом. Музичне мистецтво відіграє важливу роль у суспільному житті українців. На тлі національно-визвольного руху музична культура була насичена гуманістичними ідеями та національними традиціями, піднімала духовні сили народу.

У другій половині XIX – на початку XX ст. студентство Російської імперії було одним з найбільш активних елементів суспільства, у своїх вимогах воно йшло далі, ніж вирішення нагальних питань університетського життя, втілюючи у своєму русі прагнення багатьох прошарків суспільства. Для вирішення власних проблем і задоволення спільних інтересів університетська молодь об'єднувалася в різноманітні організації. Позиція держави та керівництва навчальних закладів щодо організації дозволяла студентській молоді була формальною. Існували «Правила для студентів» у межах навчального закладу, яких студенти мали дотримуватись. Керівництво ВНЗ підтримує об'єднання студентів за культурницькими інтересами, а інколи навіть бере участь у них.

Важлива інформація щодо патріотичного виховання засобами музичного мистецтва прописана у документі **«Інструкції для вчительських семінарій»**, прийнятому у 1875 році. В «Інструкції» зазначено, що «викладання музики має за мету розвиток музичних здібностей і вмінь співати так, щоб учні могли згодом самі навчати співам своїх учнів початкових народних училищ». Навчальний репертуар складався, як правило, з церковної музики, патріотичних гімнів, а також народних пісень [11, с. 133–134]. Отже, люди, які здобували освіту в духовних семінаріях або училищах, у той чи інший спосіб прилучалися до музичного виховання, яке базувалося на глибоко патріотичній основі. Дійсно, царський уряд таким чином ефективно використовував музичне мистецтво в системі патріотичного виховання. За складом музичних творів можна прослідкувати, що ідеї патріотичного виховання того часу тісно пов'язані з моральними якостями, у тому числі з православною моральністю, характеризуються тісним взаємозв'язком громадянства і патріотизму, і нарешті, опорою на народність, національну свідомість.

Музичні інтереси і смаки студентської молоді у минулому краще вивчати через їх відпочинок та дозволяла. Студентство відвідувало оперу, прихильно ставилося до оперних співаків Ф. Шаліяпіна, Л. Собінова, М. Баттістіні. А київські студенти М. Лисенко та М. Старицький 1864 р. навіть написали власну оперу «Гаркуша» [4, с. 332]. Світський хор під керівництвом М. Лисенка, який складався переважно з київських студентів і семінаристів, виконував народні пісні в обробці автора та концертував по містах і містечках України з метою пропаганди української народної пісні [9, с. 17].

Найпоширеним видом музичної діяльності серед вищих навчальних закладів у XIX столітті була *діяльність хорових колективів*. Однак не всі вищі навчальні заклади використовували твори національного музичного мистецтва. Через переслідування всього українського, особливо у другій половині XIX століття, виховні педагогічні центри (Києво-Могилянську академію, Чернігівську, Переяславську та Харківську колеґії) перетворено на семінарії, де твори українських композиторів майже не виконувались.

Всупереч суворим правилам студентські будні у **Київській духовній академії** не обмежувалися навчанням і молитвами. Заняття музикою і співами в академії заохочувалися, студентам було виділено для цього післяобідній час до 18.00 і дозволено тримати в кімнатах для занять музичні інструменти. Враховуючи специфіку її призначення, найбільше значення надавалося церковній музиці і хоровому співу. За свідченням дослідниць Н. Мозгової та О. Рудницької, академічний хор набув небаченої популярності, особливо у 60 – 70-х рр. за регентства О. Кошиця, послухати його спів з'їжджалося тодішнє панство. На межі XIX – XX ст. уславлений хор Духовної академії кияни неодноразово запрошували до участі у публічних концертах [8, с. 8].

У **Ніжинському історико-філологічному інституті** позааудиторна робота спрямовувалася на поглиблення інтересу до різних галузей знань, розвитку здібностей студентів. Працювали історичний, музичний гуртки, гурток любителів класичної філології, наукового товариства, студентського театру.

Члени музично-вокального гуртка при Ніжинському історико-філологічному інституті виступали на концертах, були їх організаторами, вирішували питання покращення роботи установи, займалися науковим самовдосконаленням через виголошення рефератів, збирання народних пісень [14, 5 арк. 4–5 зв].

Дослідниця морально-естетичної культури молоді засобами хорового мистецтва О. Васильєва з'ясувала, що у вищих навчальних закладах Слобожанщини, на відміну від середніх, аудиторні заняття хоровим співом були відсутні. Виняток становив **Харківський університет**, де в 1854 р. до курсу викладання ввели предмет «Церковний спів», але обов'язковим він був тільки для слухачів історико-філологічного факультету. На заняттях з цього предмета студенти засвоювали основи православного богослужіння й ґрунтовно вивчали духовну хорову музику. Розвиненою була позааудиторна музична діяльність студентів, які брали участь у вузівських хорах, концертували за межами навчальних закладів, а саме: духовні та світські концерти просвітницького та благодійного спрямування (хор університету під керівництвом І. Туроверова та хор технологічного інституту під керівництвом А. Котляревського); гастрольні подорожі (хор Л. Літинського (Курськ, 1887р.)), малоросійська капела, заснована П. Гордовським на базі ветеринарного інституту (1888р., 1890р.) – південь Росії, Москва, Варшава, Тифліс)) [2, с. 8]. При Харківському університеті існував і оркестр. Першим диригентом став викладач музичного училища А. Е. фон Глен. Слід зазначити, що музичний гурток Харківського університету в 1910 р. поклав початок діяльності студентського симфонічного оркестру. «Тимчасові правила організації студентських товариств у вищих навчальних закладах відомства міністерства народної освіти», прийняті у 1901 р., наголошували, що «музичні гуртки для хорового співу, оркестрової гри, на балалайках, мандолінах, гітарах і т. п.» мали на меті «надати можливість студентам навчатися співу та музиці та удосконалитися в цих мистецтвах» [3, с. 1–12].

Студенти захоплювалися музикою і особливо рідними їм малоросійськими піснями. Окрім самостійного виконання цих пісень, університетська молодь любила слухати їх у професійному виконанні. Так, студенти «водили до своїх кімнат, пригощали яблуками, кренделями, примушували співати малоросійські пісні під акомпанемент гітари» півного архієрейського хору Пехотинського [6, с. 122]. За свідченням Д. Багалія, серед

харківського студентства «малоросійська пісня панувала до такої міри, що захоплювала навіть чистих великоросів» [1, с. 875]. Студенти самотужки готували та влаштовували музично-драматичні вечори, відзначали народні свята, створювали хорові та оркестрові гуртки, що, безумовно, позитивно впливало на їх культурне виховання та національно-патріотичну свідомість.

У січні 1901 р. були затверджені правила студентського музичного гуртка при **імператорському Новоросійському університеті в Одесі**. За їх основу взято проект, складений інспектором студентів. Оркестр і хор студентів Новоросійського університету збиралися для вивчення та виконання творів оркестрової та хорової музики. Участь у роботі гуртка могли брати лише студенти університету. Гурток мав в університеті приміщення для репетицій з необхідним приладдям, ноти та інструменти. Диригент і регент отримували заробітну платню за рахунок спеціальних коштів університету. Усі зібрання оркестру та хору мали відбуватися у присутності помічника інспектора студентів. Оркестр і хор влаштовували концерти. Певний відсоток отриманих коштів надходив до «музичного фонду», а більша їх частина надходила в розпорядження Товариства для допомоги нужденним студентам [12, с. 24].

Проаналізувавши низку праць, що стосуються музичної діяльності студентів того часу, варто зазначити такий аспект соціальної взаємодопомоги, як *благодійна діяльність*. Студентська молодь регулярно брала участь у благодійних концертах, влаштованих як за власною ініціативою, так і за ініціативою інших осіб чи організацій. На наш погляд, заслуговують уваги ще інші приклади благодійництва. У 1888 р. з ідеєю влаштування благодійного концерту на користь малозабезпечених студентів Київського університету виступило Товариство російських драматичних артистів [4, с. 286]. Наприкінці XIX ст. у Києві на користь слухачок Вищих жіночих курсів неодноразово відбувались благодійні музично-танцювальні вечори, в яких брав участь студентський хор під керівництвом молодого тоді композитора М. Лисенка. У січні 1888 р. у приміщенні Харківського дворянського зібрання відбувся благодійний концерт на користь малозабезпечених студентів музичного училища. Збір від концерту склав 700 крб. [10, с. 3]. У лютому цього ж року студентський хор і оркестр музичного гуртка університету брав участь у концерті на користь розповсюдження в народі грамотності в Харкові [5, с. 3]. За словами дослідника музичної культури М. Черепаніна, на Галичині теж «культурні заходи часто проходили з благодійною метою (наприклад, платний концерт на допомогу бідним учням української академічної гімназії)» [15, с. 98]. Студенти проводили вечори не тільки з благодійною метою на користь бідних і хворих, а й для свого відпочинку. Ці вечори мали характер студентського свята, а тому на них бувало багато як студентів, так і професорів.

На Заході помітними були **хори українських студентів академічної гімназії під керівництвом А. Вахнянина та учнів української семінарії**. Вони виконували такі патріотичні твори українських авторів, як «Щастя нам, Боже» М. Рудковського, «Хто з нами, Бог з ним» М. Вербицького, «Хор косарів» з мелодрами І. Гушалевиича «Підгоряни», «Заповіт» на слова Т. Шевченка. Окрім студентських хорових колективів, існували інші колективи, наприклад, організований в Ужгороді хор «Гармонія» під керівництвом професійного музиканта К. Матезонського, які виступали «для високого панства», а також у семінаріях і гімназіях, тобто для студентів і викладачів. Таким чином, крім концертно-розважальної діяльності хорові колективи проводили й навчально-просвітну роботу.

Вчитель має бути носієм культури й живим зразком її. Одним із основних завдань мистецької освіти в XIX ст., яке ставили перед собою професійні педагоги-композитори, диригенти студентських і культурно-просвітницьких хорів, виконавці та інші культурні діячі, було духовне виховання людини шляхом впровадження до її змісту високих моральних, патріотичних та естетичних ідеалів. Представники української еліти через ознайомлення з українським музичним мистецтвом повертають погляд людини до одвічних духовних цінностей і виробляють позитивне ставлення до своїх культурно-історичних витоків, пізнання життя свого народу.

Так, викладачі Київського університету св. Володимира були високоосвічені в мистецькій сфері. Перший ректор університету М. Максимович був ученим широкого діапазону, фольклористом, літературознавцем, автором кваліфікованих музично-критичних нарисів. Сотні українських пісень записав і пропагував М. Костомаров, який очолював кафедру історії. Талановитим музикантом, піаністом, аранжувальником народних пісень вважався О. Маркович – студент, а згодом викладач університету.

Наприкінці XIX ст., незважаючи на цілеспрямований тиск на все українське, народна музика не тільки відновлюється, а й підноситься до високого професійного рівня [13, с. 15]. Пісні перетворюють на сучасний музичний твір, роблять обробки для хору та голосу із супроводом фортепіано. Майже всі відомі українські композитори того часу збирали, обробляли та використовували у своїй творчості народний фольклор. Серед них М. Вербицький, І. Воробкевич, О. Гулак-Артемівський, М. Леонтович, М. Лисенко, В. Матюк, П. Сокальський, Ф. Колесса та ін. Розвивається інструментальна музика, насамперед симфонічний, камерний і фортепіанний жанри. Велика заслуга у цій галузі належить композиторам В. Барвінському, І. Вітковському, А. Галенковському, Іллі та Олександрю Лизогубам, С. Людкевичу, Н. Нижанківському та ін. В їх творчості відображається яскравий національний колорит, з характерним ладогармонічним відтінком. Про українську музичну культуру О. Кошиць писав: «Музична культура є найбільш значущою, оскільки показує, як український народ в умовах негативних впливів історичного, політичного, соціального характеру своєю боротьбою, працею і творчістю самоідентифікував себе та, по можливості, національно самореалізував [6, с. 108].

Отже, керівництво вищих навчальних закладів підтримувало заняття студентів музичним мистецтвом, про що свідчать відповідні документи. У репертуар були включені твори патріотичного спрямування. Попри тиск до всього українського народна музика розповсюджується, пишуться та виконуються музично-патріотичні пісні як на

Східній, так і на Західній Україні. Багато провідних викладачів ВНЗ України у XIX столітті були музично освіченими, патріотами своєї країни, носіями національної ідеї. Студентські хорові колективи займалися культурно-просвітницькою, концертною, благодійною діяльністю. Більшість колективів мають в репертуарі твори українських композиторів, популярними є обробки українських народних пісень.

На наш погляд, перспективним є вивчення розвитку патріотичних ідей засобами українського музичного мистецтва в Україні у радянські часи та у сучасний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д. І. Вибрані праці. Т. 3. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). Ч. 1 (1805–1815 гг.) / Д. І. Багалій. – Харків, 2005. – 875 с.
2. Васильева О. В. Формування морально-естетичної культури учнівської молоді засобами хорового мистецтва на Слобожанщині (кінець XIX – початок XX століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Оксана Вікторівна Васильева; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2006. – 22 с.
3. Временные правила организации студенческих учреждений в высших учебных заведениях ведомства Министерства Народного Просвещения / [сост. П. Довгополов]. – СПб., 1901. – 12 с.
4. Історія української культури : у 5 т. / [М. П. Бондар, М. П. Загайкевич, Р. Я. Пилипчук та ін.]; Г.А. Патон (голов. ред.). – К. : Наук. думка, 2001. – Т. 4, кн. 2: Українська культура другої половини XIX століття. – 2005. – 332 с.
5. Концерт в пользу Общества распространения в народе грамотности // ЮК. – 1888. – 28 февр. – С. 3.
6. Кошиць О. А. Про українську пісню й музику / О. А. Кошиць. – К. : Музична Україна, 1993. – 47с.
7. Мартинюк А. К. Диригентсько-хорова школа в українській освіті / А. К. Мартинюк // Теорет. та практ. засади культурології: Вип.3. – Запоріжжя : ЗДУ, 2000. – С. 106–112.
8. Кононова О. В. Музична культура Харкова кінця XVIII – початку XX ст. / О. В. Кононова. – Харків : Основа, 2004. – 176 с.
9. Мозгова Н. Г. Київська духовна академія, 1819–1920: Філософський спадок / Н. Г. Мозгова; наук. ред.: Г. І. Волинка. – К. : Книга, 2004. – 318 с.
10. Михайличенко О. В. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини XIX – початку XX ст.: історичні нариси. – Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2005. – 102 с.
11. Музыкальные заметки // ЮК. – 1888. – 6 февр. – Подпись : О. – С. 3.
12. Основи викладання мистецьких дисциплін / За заг. ред. О. П. Рудницької. – К. : 1998. – 184 с.
13. Правила студенческого музыкального кружка при имп. Новороссийском университете // Сборник распоряжений по министерству народного просвещения. – Т. 15. 1901–1903 гг. – СПб, 1904. – С. 24.
14. Філіпчук Н. О. Розвиток особистісних якостей майбутніх музикантів-педагогів у вищих навчальних закладах Західної України (перша половина XX століття): навч. посіб. / За наук. ред. акад. І. А. Зязюна / Н. О. Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2011. – 192 с.
15. Філія Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині.Ф.1105. – Спр. 1656. 3 проектом статуту музично-вокального гуртка студентів інституту князя Безбородька в Ніжині. 1910–1911 рр. – Арк. 4–5. – 5 арк. 4–5 зв.
16. Черепанін М. Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.): [Монографія] / Мирон Черепанін. – К. : «Вета», 1997. – 308с.

УДК 37:81

Кузнецова О.Ю.,
доктор педагогічних наук, професор,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

СТАН ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Стаття присвячена висвітленню стану іношомовної освіченості та вивчення мов на теренах Європейського Союзу на основі вивчення та аналізу офіційних документів і статистичних даних.

Ключові слова: іношомовна освіта, іношомовна освіченість, вивчення іноземних мов, стан, Європейський Союз

Кузнецова Е. Состояние иноязычного образования в Европейском образовательном пространстве. *Статья посвящена освещению состояния иноязычной образованности и изучения иностранных языков на территории Европейского Союза на основе изучения и анализа официальных документов и статистических данных.*

Ключевые слова: иноязычное образование, иноязычная образованность, изучение иностранных языков, состояние, Европейский Союз.

Kuznetsova O. Foreign Language Proficiency in the European Educational Space. *The article considers the information on foreign language proficiency and foreign language learning within the European Union on the basis of analysis of official documents and statistic data.*

Key words: foreign language education, foreign language proficiency, foreign language learning, data, the European Union.

Орієнтація України на європейський освітній простір вимагає вивчення і врахування тенденцій, що наявні на різних освітніх рівнях як щодо формування змісту освіти і визначення освітніх пріоритетів, так і цивілізаційних тенденцій, що висвітлюють ціннісні пріоритети сьогодення і найближчого майбутнього.